

Akif Emre'den yeni bir belgesel var

Sümeyye Karaaslan, 28/04/2011

<http://www.dunyabizim.com/akif-emre/6238/akif-emreden-yeni-bir-belgesel-var>

Endülüs Çoğumuzun maalesef çok da iyi bilmediği bir medeniyet. Ve Endülüs'ün yıkımından sonra zorla Hıristiyanlaştırılan Müslümanlar □

Yayın dünyasından ve hazırladığı belgesellerden tanıdığımız bir isim Akif Emre. Yeni Şafak'ta köşe yazılarına ve Dünya Bülteni'nin genel yayın yönetmenliğine devam ediyor. Endülüs ile alakalı bir belgesel hazırladığını duyduk ve soluğu yanında aldık. Güler yüzü ile bizi karşılayan ağabeyimiz, bütün sorularımızı cevapladı. Söz konusu belgeselin montajı henüz bitmiş.

Nasıl bir belgesel bu, konusu nedir?

Bu bir Morisco belgeseli. "1492'den sonra ne oldu?" sorusunun cevabı bu belgesel. Bizim Endülüs bilimiz "Endülüs'ün sonu"na kadar olanlar genelde. Halbuki bunun sonrası var: O yükselen İslam Medeniyeti'ni biliyoruz fakat bu yaptığım belgesel doğrudan bu konuyla ilgili değil, dahası var; 1492'den sonra, son Endülüs şehri olan Gırnata da düştükten sonra, orada milyonlarca Müslüman vardı. Bir kısmı da Arap değildi. Bu insanların akibeti üzerine hiç kafa yorulmadı. Aslında bu dönemi anlatan iki kavram var İslam Tarihinde: "Morisco" ve "Müdeccen". Hristiyan yönetimi altında yaşamak zorunda kalan Müslümanlara müdeccen deniyor.

Endülüs'te gerilemenin başladığı süreçle son Endülüs şehrinin düşüşü arası uzun bir zaman var. Bu 200-300 yıllık bir süreç. Bu süreç içinde yönetimler değişiyor, çok değişiklik oluyor ama Müslümanlar hâlâ sayıca çoğunlukta. Bahsettiğimiz çekilmenin bir kısmı da zaten anlaşma ile teslim olarak gerçekleşiyor. Kimi şehirler teslim olurken anlaşmalar imzalayarak bazı temel haklarını garanti altına almışlar. Orada yaşamak zorunda kalan Müslümanlara müdeccen denmiş. Moriscolar da Hristiyan yönetimi altında yaşamak zorunda kalan Müslümanlar, ama Hıristiyanlaşmaya zorlanmış Müslümanlar. Bir takım siyasî, politik zorlamalar var.

Belgesel de bu Moriscolarla ilişkin. Son Gırnata sultanı şehri teslim ederken yaklaşık 50 maddelik bir anlaşma yapıyor. Dinî vecibelerine dokunulmayacağı, eğitim hakları, hukuk, mülklerine el konulmayacağı, özgürlüklerine dokunulmayacağı gibi... Bu kurallar 5 yıl uygulanıyor. 5 yıl sonra Engizisyon devreye giriyor. Katolik krallık ideallerindeki gibi bir İspanya oluşturmak için, Müslümanlar ya sürülmeli, ya da Hristiyan olmalı, diyor. Neticede Müslümanlar Hıristiyanlaşmaya zorlanıyor. Müslümanların en son sürgün edilmesi tarihi 1610. 1492 ile 1610 arasındaki süreci işledik bu belgeselde. Müslümanlar bu süreçte neler yaptılar? Osmanlı ile ilişkileri, yazışmalar, direnişler, sürgünler... Dolayısıyla, belgesel direkt Endülüs dönemi ile ilgili değil. İlginç, sarsıcı olaylar yaşanıyor bu dönemde. İlk olarak Arapça yasaklanıyor mesela. Endülüs kıyafetlerini giymek yasaklanıyor. Bu yasaklara karşı nasıl mücadele ediyorlar, nasıl direniyorlar,

bunu soruşturduk. Çok büyük isyanlar var, bazıları 3-4 yıl sürüyor. Osmanlı'ya, diğer ülkelere yazışmalar var.

Daha önce yaptığımız belgesellere bakıyoruz: Mostar, Mimar Sinan, Saraybosna, Selanik, Üsküp, Kudüs... Bütün belgesellerinizde ortak bir kaygınız var.

Sadece nostalji yapmak istemiyorum. Tüm çalışmalardaki ortak kaygım, medeniyetimizin bugüne yansımalarını görebilmek. Bugün Kudüs bize ne ifade ediyor mesela? Günümüzde Müslümanlar Kudüs karşısında nerede duruyor? Hatırlatmada bulunmak ve bunun yanı sıra, zihinsel bir arka plan sunmak niyetindeyim. Bir medeniyetin bugüne yansıyan anlamını belgesel diliyle ifade etmek kaygısındayım.

Projenin yapım ve yönetimi size ait, değil mi?

Evet. Çekim, araştırma, senaryo, kurgu aşamalarını yönettim.

Bu belgeselin alt yapısı, fikrin oluşması çok zaman almıştır ama, belgeselin hazırlanmaya başlaması ve bitişi arasında ne kadar bir süre var?

Karar verip bitirilmesi yaklaşık iki yıl aldı. Bu süreçte 2-3 kere İspanya'ya gittim. Yerinde ön araştırmalar yaptık. Yaptığım araştırma ve okumalarda tespit ettiğim yer ve mekanları bulduk. Orada 20-30 yıldır yaşayan bir tercümanım vardı mesela... Gideceğimiz yerin ismini söyleyince rehber şaşırıyor ve vardığımızda orayı ilk defa görmüş oluyordu. Burada tarihin karanlığında kalan maddi unsurları bulmak önemli. Gırnata'nın birkaç yüz kilometre ötesinde, ilk isyan atışının başladığı ev mesela, benim için önemliydi. Gittik, orayı bulduk. Yoksa El-Hamra Sarayı, Kurtuba Camii... Bunları zaten herkes biliyor. Biz, şehir merkezinden çok uzakta, Müslümanların saklandığı mağaraları da çektik.

Belgeselin bir kısmı da Fas'ta çekildi. Endülüs Müslümanları Endülüs düştükten sonra, değişik bölgelerde şehirler kurdular. Fas'ta da tıpkı Gırnata'daki gibi evlerin olduğu şehirler var. Türkiye'de de çekimler yaptık. Türkiye'de de Endülüslülerin ve Moriscoların yerleştirildikleri yerler var. Arap Camii mesela, mimarisine bakarsanız, Endülüs izleri taşır. Çoğu kişi bilmez, burada da Endülüs'ün büyük bir cemaati oluşmuş. İstanbul'dan daha sonra İspanya'ya Osmanlı elçisi olarak gidenler var. 1630'larda mesela, 1700'lerde, 1800'lerde hâlâ bu göçler devam ediyor bazı yerlerde.

Bugün Endülüs kökeni olduğunu keşfeden insanlarla görüştük. Diyorlar ki, "Biz Müslüman olduktan sonra fark ettik ki, pek çok geleneğimiz İslamiyetle alakalıymış." Mesela bir öykü yazarı vardı, kırsal bölgede yaşıyorlarmış. Babam tarladan geldiğinde, aynı abdest alır gibi yıkardı ellerini diyor. Ağzına-burnuna su vermesi, kollarını yıkaması... O bilmiyormuş abdest alındığını. Belki babası da bilmiyor. Ama el yıkama tarzları böyleymiş. Çok çarpıcı anekdotlar da yakaladık.

2 ülkeye gittiniz ve çekimlerde bizzat bulundunuz. Zor bir süreci herhalde...

Zaten film çekmenin zorluğu var. Türkiye'de de olsa zorluğu var. Yabancı bir yerde çekim yapıyorsunuz ve çok zaman alacak. Bir de uygun çekim için, mevsimi iyi seçmen lazım. Işık, hava durumu önemli. Öylesine çekip geçersen de belge olur. Ama olaya daha sanatsal bir gözle baktığında, deneme çekimleri yapmak lazım. Çekim izinleri gibi teknik sorunlar da ayrı bir konu. Bir de Fas gibi siyasal anlamda kapalı ülkelerde rahat çalışmamak da hem fizîken hem psikolojik olarak yoran unsurlar.

Belgeselin hazırlanmasında kimlerin emeği var?

Çok az Morisco uzmanı var Türkiye'de. Sakarya Üniversitesi'nden **Lütfi Şeyban**'ın yardımları oldu. Yabancı kaynaklardan, İspanya'dan da çok faydalandık. Kurtuba yakınlarında, Müslüman bir cemaat var mesela, onların çok yardımı oldu. Bulduğumuz her imkânı değerlendirdik yani. Sıkı bir okumayla gitmiştik zaten, kafamızda malzeme hazır. Sadece onu dillendirecek yaşayan unsurlar gerekiyordu. Bir de şöyle bir sorunu var bu işin; tarihsel bir hikâyeye anlatıyorsunuz, görsel hale getirmek için görsel malzemeler bulmanız gerekiyor. Drama yapacaksınız mesela. Biz çok az girdik dramalara. Hem riskli, hem de çok maliyet gerektiren bir olay. Çok sembolik bazı dramalar yaptık. Onun dışında, bazı arşiv çalışmaları oldu. Topkapı Sarayı'nın arşivinde, Moriscoların Kanuni'ye yazdığı bir mektubu bulduk. Ayrıca **Kuzey Haber Ajansı** bize bu imkânı sağlamasaydı belgesel gerçekleşmeyecekti her şeyden önce. Bu süreçte **Erhan Erken**'in, Yedi Renk Ajans'tan **Kemal Çiftçi**'nin, Fas'ta **Skop Media**'nin destekleri önemliydi.

Bu mektup ilk defa gösterilmiş, değil mi?

Ben böyle bir mektup olduğunu biliyordum fakat görmemiştim. Mektubun referanslarını verdim arşivi iyi tanıyan **Aynur Erdoğan** sözkonusu mektuba ulaştı. Topkapı Sarayı'nın yöneticilerine ve Topkapı Sarayı Arşivi çalışanlarına bu vesileyle teşekkür etmem lazım. Mektup Moriscoların gizlice Kanuni'ye gönderdikleri ve Osmanlı'dan yardım talep ettiklerini belgeleyen orijinal bir metin. Bu metnin bulunması Morisco çalışmaları açısından da önemlidir.

Gırnata'da da ilk defa Morisco meselesini tartışmak için bir konferans düzenlendi. Yabancı ülkelere 80 kadar uzman geldi. İspanyol resmî tarih söylemi ne diyor, gerçek ne, bunları tartıştılar. Tabi resmî söylemle muhalif tarihçilerin heyecanlı tartışmalarını takip etme imkanı oldu. Onlar "Araplar burayı işgal etmişlerdi, biz de onları geldikleri yere geri gönderdik" diyorlar. Alternatif tarih söylemini dillendirenler ise "Tamam, Araplar zamanında gelip bu bölgeye yerleştiler ama o zamanlar İspanya diye bir yer yoktu. Endülüs'ü kuran Müslümanların çoğu, aslında buranın yerlisiydi. Dini farklı olduğu için, siz buranın çocuklarını kovdunuz." diye karşılık veriyorlardı. Konferanstakiler genelde Katolik aydınlardı. Devlet Yahudilerden özür diledi, Müslümanlardan dilemedi henüz. O aydınlar, Müslümanlardan da özür dilenmesi gerektiğini savunuyorlar. Böyle entelektüel bir tartışma vardı. İmza kampanyası da başlatılmıştı. Ben çalışmalara başlamadan önce o tartışmaları görmüş oldum. Bu benim için çok ufuk açıcı oldu. Türkiye'de ise çok az tez

var Moriscolar hakkında. Bunlardan birini yazan zaten Cezayirli. Diğer birkaç tez de çalışma sürecinde henüz bitmemiştir.

Moriscolarla alakalı Türkiye'de başka bir çalışma yok sanırım?

Yok, hayır. Bu ilk oldu. Sanırım başlı başına Moriscoları konu edinen başkaca da bir belgesel yapılmadı ya da ben rastlamadım.

Belgesel kaç bölümden oluşuyor?

Beş bölüm. Önce kısaca bir Endülüs tarihi verdik. Gırnata'nın düşüşü, dönemin siyasî şartları ve Müslümanların o dönem içinde oldukları pozisyonlar. Diyelim Katoliklerin durumu, kilisenin siyasetle ilişkisi, yönetimdeki etkileri gibi... Öyle ilginç olaylar var ki, kırsal alanda mesela herkes vaftiz olması için emir çıkartılıyor. Arapça konuşmak yasak. Hristiyan olmayanlar baskı altında. Kitaplar yakılıyor. O kitapların yakıldığı meydanı buldum mesela. Gırnata'nın en prestijli meydanlarından biri şu an. Müslümanlar, toplu olarak vaftiz olmaya zorlanmışlar meydana. Hepsi Hristiyan kabul ediliyor. Fakat bu şekilde de rahat etmiyorlar. "Madem Hristiyan oldunuz, gösterin bunu" diyorlar. Zorla Hristiyan olan Müslümanlar da, bu uygulamaları 40 yıl ertelemek için rüşvet veriyorlar yönetime. Biraz nefes alıyorlar bu şekilde. Baskılarda biraz daha müsamahalı davranmalarının bir nedeni de şu: Müslümanlar o dönemde, toplumda ticarî-toplumsal alanlarda çok önemli yerlerde bulunuyorlar. Eğer toptan gönderilirse, İspanya'nın ekonomisi çökecek. İlginç dengeler de var burada.

Genelde belgeselerde sorun doldurma görüntülerin kullanılması oluyor. Ama siz bizzat gidip, önemli noktaları araştırmışsınız. Doldurma görüntülerden ziyade Orijinal çekimler ve belgeler var sanırım bu belgeselde?

Mümkün mertebe dolgu kullanmamaya çalıştık. Birebir o mekanları çektik üstelik görüntü tekrarları da yok. Bir iki istisna var, eski gravürleri ve döneme ait resimleri kullandık. Onun dışında tamamı mekana ilişkin çekimler yaptık.

Moriscoların Osmanlı'ya yazdığı mektup çok ilgi çekici. Bu da bir ilk..

Zaten konunun kendisi bir ilk. O farklı bir açı getirdi. Moriscoların bugüne yansımalarını işliyoruz. Günümüzde bir flamenko müziğini Moriscosuz açıklayamazsın. Bir taşra şehrinde flamenko müziğini çektik. Klasik Endülüs müziği de hâlâ icra ediliyor mesela. Hatta ilginçtir, klasik Osmanlı müziğine çok yakın bu eserler. Orada da ilginç bir etkileşim varmış demek ki.

Halk geleneklerine bağlı kalıyor ve onları kolay kolay bırakmıyor yani...

Bugün İspanya da kabul ediyor, Endülüs olmadan orayı izah edemezsiniz. Moriscoların asimilasyonları çok sorunlu. Hristiyan gibi görünüyorlar ama Müslüman'ca yaşamaya çalışmışlar. Hâlâ bugün, Gırnata'da, restore edilen evlerden Arapça kitaplar çıkıyor. Onların bazılarını çektik. Arapça bütün metinler yasak ama Arapça bir nikâh akdi var mesela, saklanmış. Ceylan derisine

yazılmış eski bir Kuran konmuş, aralarına kaya tuzu konulmuş hatta yıpranmasın diye. Böyle çok ibretlik, hüznü verici sahneler var.

Yaptığınız belgesele çok inanmışsınız. Sadece iş olarak bakmamışsınız ve bu heyecan da oluşturmuş sizde, değil mi?

Kesinlikle öyle. Zaten sadece iş olarak yapsanız bu tat olmaz.

Gösterimi nasıl olacak bu belgeselin?

Teorik olarak niyetimiz, yetişirse, 30 Nisan 2011 Tarık bin Ziyad'ın İspanya'ya ayak bastığı tarihin 1300. yıl dönümünde gösterilmesi. Zaten belgesel de o yerden başlıyor. Bazı kanallarla görüşüyoruz. Henüz net değil.

Gençler Endülüs konusunu çok bilmiyor. Neden?

Tarihi bilmiyoruz zaten. Bizde en fazla Ziya Paşa'nın kitabı var Endülüs'ü anlatan. Onun dışında hep birbirini tekrarlayan nostalji gibi anılıyor bazı şeyler. Endülüs denilince, saraylar, yapılar geliyor aklımıza. Toplumsal yapıyı bilmiyoruz. Ama bugün, artık İbn-i Rüşd'ün heykelini İspanyollar dikiyor Kurtuba'ya; korkularını üzerlerinden attıkça, bu konunun üzerine gidecekler. Hamasete kurban gitmiş, herkesin bildiğini zannettiği, ama kimsenin tam olarak bilmediği konular bunlar. Orada çok büyük katliamlar oldu, ama herkes öldürülmedi. Böyle bir şey olamaz zaten. Biz, belleğimizden sildiğimiz 1492 Gırnata'nın düşüşünden sonrası ne oldu sorusuna cevap aradık.

Mesela şöyle ilginç bir şey var, Müslümanların Endülüs'te kalma süreleri, bugünkü İspanya'dan daha fazla. İspanya'da da Endülüs etkisi gündelik deyimlerde, davranışlarda çok fazla. Bazı yerlerde, özellikle güneyde, köylerin havası bile kuzeye göre daha farklıdır. Mesela güneydeki köylerde meydana bir çeşme vardır. Su kültürü hâlâ çok egemendir. Yine bu bölgelerde domuz tüketimi ve haç olgusu çok yaygın.

Tam tersi olması gerekmiyor mu?

Şöyle bir durum var; çünkü Moriscoların iyi Hristiyan olduklarını ispatlamaları için, domuz ve kesilmemiş hayvan eti tükettiklerini göstermeye zorlanıyorlar. Mesela bu bölgede cuma günleri, evlerin kapıları açık tutulması isteniyor. Hamama gitmek, o dönemde Engizisyon'da yargılanma sebebi. Müslümanların âdeti çünkü temizlik. E, şimdi Engizisyon da Hristiyanlar içindir, Hristiyan olmayan için değildir. Bu da çelişik ve iç içe geçmiş bir süreç.

Bu konuda bilgi açısından çok eksikiz. Bu eksikli giderebilmek için, sanatçılara düşen görev nedir sizce?

Bizim tasavvurumuz tarihte gerçekleşmemiş, ütopyik bir tasavvur değil, önce bunu bilelim. Karşılığı olan, dünyada denenmiş bir şey bu. Dolayısıyla, edebiyatı olmayan, sanatı olmayanlar, pratiği de gerçeğe uygulayamazlar. Bunun yeniden üretilmesi için harekete geçilmesi lazım. Endülüs benim gönül tellerimi titretmiyorsa, Kudüs bir şey ifade etmiyorsa, Saraybosna'nın özel bir an-

lamı yoksa, oralara bir turist gözüyle bakıyorsanız, bir dünya inşa edemezsiniz. Yeni bir dünya inşa edebilmek için, tasavvurlarınızın olması lazım. Bu tasavvurlar da Batılı anlamda bir “ütopya” değildir. Yaşanmışlığı, gerçekliği ve sorumluluğu olan bir şeydir. Kendi değerlerimizden beslenmek lazım, bence sorun burada. Bunlar geçmişteki hikâyeler değil. Bir medeniyetin, canlı olması için tarihi tecrübe, düşüncesini belirleyen temel referans kaynarlı ve uygulayacak insan unsurunun olması gerekir. Bütün bu unsurlar İslam medeniyeti için geçerli.

Problem ne peki?

Problem, Müslümanların bu kaynaklarla sağlıklı ilişkiye geçmemesi. Kalp kan pompalamaya devam ediyor ama elini hareket ettirecek damarlarda bir bağlantı sorunu var. O bağlantıyı kurmamız lazım. Tarihe yönelmeli, tarih okurken de karşılaştırmalı okumamız lazım Endülüs boğulurken, Osmanlı'nın durumunu bilmeniz lazım. Osmanlı'nın o dönemde Endülüs'le kara bağlantısının olmadığını, denizden yardımın da imkânsızlığını bilmezseniz, Osmanlı'yı suçlayabilirsiniz mesela. Ama buna rağmen, Osmanlı'nın olayları yakından takip ettiğini biliyoruz. Osmanlı niye geriledi, Endülüs niye parçalandı, bu soruları hep sormamız lazım. Cevabını aramaya çalışmamız lazım.

Bundan sonra başka çalışmalarınız da olacak, değil mi?

Var elbette. Ama şu an daha bu belgesel çok sıcak. Üstelik hazırlanması çok yorucu da oldu. Biraz bekleyeceğim sanırım.

Sohbet için çok teşekkürler.

Ben teşekkür ederim.

Sümeyye Karaarslan, keyifle sohbet etti.